

управлінської компетентності» є надзвичайно актуальною та корисною для майбутніх педагогів дисципліною, що готує їх до життя, адаптивності, успішності, неперервних особистісних самозмін тощо.

Література

1. Вигглсворс С. Глубинный интеллект: жизненно важные множественные интеллекты для успешного лидерства в 21-м веке / пер. с англ. яз.: Э. Сичева [Электронный ресурс] URL: <https://integraltranslations.wordpress.com/2012/11/26/wigglesworth-deepintelligence/>; www.DeepChange.com
2. Вудкок М., Френсис Д. Раскрепощенный менеджер. Для руководителя – практика / пер. с англ. Москва : Дело, 1991.
3. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект / Дэниэл Гоулман; пер. с англ. А. П. Исаева. Москва : АСТ: АСТ МОСКВА : ХРАНИТЕЛЬ, 2008. 478 с.
4. Кулініч І.О. Психологія управління: навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 292 с.
5. Психологія управління: навч. посіб. 2-е вид./ Є. І. Ходаківський [та ін.]. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 608 с.
6. Прогноз бизнес-компетенции – 2020 [Электронный ресурс] URL: <https://newrealgoal.com.ua/prognoz-ot-atd.html>
7. Уитмор Дж. Коучинг высокой эффективности. Москва : МАК, 2005. 160 с.

В. В. Завірюха, кандидат психологічних наук,
доцент кафедри педагогіки та психології
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕНЬ ПІДЛІТКІВ

Проблема мотивації, мотивів поведінки та діяльності є однією із найважливіших у психології. Мотивація, будучи стрижнем психології особистості, обумовлює особливості і поведінки, і діяльності особистості.

Будь-яка діяльність здійснюється внаслідок якогось внутрішнього імпульсу (потреби) і заради деякої зовнішньої стосовно неї цінності. Ці відношення утворюють два полюси мотиваційної системи.

Одним із важливих видів мотивації людини є мотив досягнень. Американські психологи Д. Аткинсон [17] і Д. Макклелланд [10] виділяють два типи мотивації досягнень: мотивацію успіху та мотивацію уникнення невдач. Мотивація успіху носить позитивний характер, оскільки при такій мотивації діяльність людини спрямована на досягнення конструктивних, позитивних результатів. Мотивацію уникнення невдач відносять до негативної сфери, оскільки при цьому типі мотивації людина, перш за все, намагається уникнути поразки і думає тільки як запобігти невдачі.

В основі мотивації досягнень лежать емоційні переживання, пов'язані із соціальним прийняттям успіхів, які досягаються особистістю. Мотив досягнень – це прагнення розвивати свої здібності і вміння та підтримувати їх на якомога вищому рівні (Х. Хекгаузен). Мотив досягнень був визначений Г. Мюреєм як «стійка особистісна риса». Отже, знаючи мотиви, що спонукають людину до активності, можна цілеспрямовано впливати на організацію її діяльності та поведінку.

Виходячи з цього, знання факторів, що обумовлюють становлення певного типу мотивації досягнення особистості набуває великого значення для практики оптимізації та управління процесом особистісного зростання. Вивчення цієї проблеми найбільш актуальною є у підлітковому віці, що є сенситивним періодом для формування мотиваційної системи особистості.

Складність і багатоаспектність проблеми мотивації обумовлює множинність підходів до розуміння її сутності, природи, структури, а також до методів її вивчення.

Основним методологічним принципом, що визначає дослідження мотиваційної сфери особистості, є положення про єдність динамічної (енергетичної) і змістовно – значенневої сторін мотивації. Активна розробка цього принципу пов'язана з дослідженням таких проблем, як система відносин

людини (В. М. М'ясищев), співвідношення змісту і значення (О. М. Леонтьєв), інтеграція спонукань і їхній значеннєвий контекст (С. Л. Рубінштейн), спрямованість особистості і динаміка поведінки (Л. І. Божович, В. Є. Чудновський), орієнтування у діяльності (П. Я. Гальперін) [6; 11; 12; 14].

Проблемам мотивації та мотивів присвячено досить велику кількість монографій, більшість із яких мають фундаментальний, хрестоматійний характер (Дж. Аткинсон [17], В. Г. Асєєв [1], В. Вілюнас [3], Є. П. Ільїн [5], О. М. Леонтьєв [8], Д. О. Леонтьєв [7], М. Ш. Магомед-Емінов [9], Ж. Ньюттен [13], Х. Хекхаузен [16], Д. Макклелланд [10] та ін.).

Наявність великої кількості літератури з проблем мотивації та мотивів супроводжується різноманітністю поглядів на їх природу та труднощами їх узагальнення і систематизації. Складність полягає в тому, як відмічає Б. Ф. Ломов, що в мотивах і цілях найбільше проявляється системний характер психічного, вони виступають як інтегральні форми психічного відображення.

Трактування «мотиву» співвідносить це поняття або з потребою (Ж. Ньюттен, А. Маслоу), або з переживанням цієї потреби і її задоволенням (С. Л. Рубінштейн), або з предметом потреби.

Мотивація досягнення – це прагнення людини досягати значних результатів, успіхів у діяльності [4]. Прагнення досягти успіху, високих результатів у діяльності свідчить про наявність у суб'єкта сильної мотивації досягнення. Для когось досягнення успіхів у діяльності є дуже значущим, для інших – менш важливим. Про суб'єкта з сильним мотивом досягнення кажуть, що він: наполегливий у досягненні мети; не задовольняється отриманим результатом; що б не робив, намагається це виконати краще, ніж раніше; для нього головне в житті – це переживання радості успіху внаслідок досягнення високих результатів; схильний ставити віддалені цілі; не задовольняється нескладним завданням і легко досяжними цілями; захоплюється роботою, досягаючи дедалі нових і нових цілей (відчуваючи радість успіху). Успіх у діяльності, як відомо, залежить не тільки від здібностей людини, а й від

прагнення досягти мети, від цілеспрямованої й наполегливої праці задля досягнення успіху.

Мотив досягнення – це загальна, відносно стійка риса особистості, яка складається з двох протилежних мотиваційних тенденцій: *прагнення до успіху та уникнення невдачі*. Високий рівень мотивації досягнення означає, що в людини переважає прагнення до успіху; низький рівень мотивації свідчить, навпаки, що домінує прагнення уникнення невдачі.

Аналізуючи умови формування мотивації досягнення, Д. Маккелланд [10] об'єднав основні формальні впливи в чотири групи: формування синдрому досягнення (переваги в людини прагнення до успіху над прагненням уникнути неуспіху); самоаналіз; формування прагнення та навичок ставити перед собою високі, але адекватні цілі; міжособистісна підтримка.

Мотив досягнення є відносно стійким атрибутом особистості. Однак він є і динамічним утворенням та починає діяти у взаємодії з ситуативними факторами – такими як цінність і ймовірність досягнення успіху в певній сфері діяльності [15].

Мотивація досягнення охоплює не лише мотиви досягнення, а й ситуативні чинники (цінність, імовірність досягнення успіху, складність завдання тощо). Отже, мотив досягнення є лише одним із складників мотивації досягнення. Мотивація досягнення визначається як стійкими атрибутами особистості (мотивом досягнення), так і ситуативними факторами (шанси на успіх, цінність діяльності тощо) [4]. Від того, наскільки людина впевнена в успіху, залежить мотивація її діяльності. Чим більше людина сподівається на успіх, тим більше зусиль вона схильна докладати, тим сильнішою буде її мотивація досягнення.

Серед факторів, що впливають на очікування успіху, важливе місце посідають такі: уявлення про здібності (суб'єктивна оцінка своїх здібностей), що формується на основі успіхів і невдач у минулому; суб'єктивна складність завдання (оцінка сприятливості ситуації). Наприклад, актуалізація власних здібностей може підвищити віру в ефективність власної діяльності. Коли

людина усвідомлює наявність у себе здібностей, що можуть забезпечити успіх, це позитивно відображається на її впевненості в успішності власних дій [3].

Суб'єктивна цінність та привабливість успіху в певній діяльності – ще один важливий фактор мотивації досягнення (прагнення до успіху).

Одним із факторів, що призводить до невдачі, може бути необґрунтований оптимізм у прийнятті рішень. Люди надто часто переоцінюють власні шанси досягти цілей. Таким чином, суб'єкт збільшує мотивацію до сміливих ризикованих дій, але водночас блокує раціональну оцінку можливостей і об'єктивних умов. Врахування умов – це не тільки аналіз того, що відбувається тепер, а й передбачення ситуацій, які можуть виникнути в майбутньому. Уміння передбачити те, що може статися, оцінити ймовірність досягнення мети – ось ключі до успіху [12].

Реакції людей на невдачу бувають більш різноманітними, ніж реакції на успіх. Вони можуть бути конструктивними та деструктивними, раціональними та емоційними, нормальними та патологічними. Проаналізуємо деякі з них детальніше. Конструктивна реакція на невдачу передбачає, що невдача не знижує мотивації, а навпаки, посилює її.

Психологічний захист, як реакція на невдачу, оберігає, звичайно, психіку від зайвих перевантажень і хвилювань, підтримує самооцінку на належному рівні. Але така втеча від невдачі не є конструктивним вирішенням проблеми. Захисні механізми посилюють почуття самоцінності, у деяких людей можуть навіть підтримувати мотивацію на належному рівні, однак їх роль обмежена і часто негативна (А. Фройд). Захисні реакції (витіснення, раціоналізація тощо) – теж недостатньо ефективна форма реакції на невдачу. Замість того, щоб усвідомити причини поразки, свої слабкості, людина захищає власне «Я» [4].

Дослідження Ф. Б. Березіна показали залежність між характером мотивації досягнення і вибором поведінкових стратегій, рішенням різної складності завдань ефективною поведінкою в ситуаціях з невизначеним результатом, а також можливість застосування концепції мотивації досягнення до дослідження процесу адаптації в умовах зміни середовища [2].

Підлітковий шкільний вік сприятливий для розвитку мотивацій досягнення успіхів у навчанні, трудовій, ігровій діяльності дітей. В подальшому цей мотив стає досить стійким, домінує над мотивом уникнення невдач, прискорює розвиток різноманітних здібностей підлітка.

На мотивацію досягнення успіху впливають такі особистісні якості, як самооцінка, рівень домагань тощо. В свою чергу, на рівень домагань підлітка також впливає визнання його можливостей як значущими іншими, так і собою. Адекватна самооцінка і рівень домагань дають підліткові змогу ставити перед собою завдання, брати на себе обов'язки, які за складністю відповідають його особистісним можливостям і здібностям.

Зміцнює мотив досягнення успіхів усвідомлення підлітком своїх здібностей і можливостей, а на основі цього – віри в свої сили.

Важливим чинником активності є реальний ступінь впливу власної діяльності на минулі події. Зокрема, усвідомлення зв'язку між власними діями і наслідками відображено у виділенні «інтернальності – екстернальності» (внутрішнього – зовнішнього локусів контролю).

Отже, здійснений аналіз проблеми свідчить про те, що мотивація досягнень особистості – це комплексний напрям психологічних досліджень, метою якого є виявлення і пояснення складної системи детермінації та самодетермінації успішності діяльності.

Мотивація досягнення охоплює не лише мотиви досягнення, а й ситуативні чинники (цінність, імовірність досягнення успіху, складність завдання тощо). Психологічною основою мотивації досягнення є прагнення розвивати свої здібності і вміння та підтримувати їх на якомога вищому рівні.

Специфіка мотивації досягнення підлітка зумовлена як сукупністю взаємопов'язаних особистісних параметрів, так і умовами середовища.

Література

1. Асеев, В. Г. Личность и значимость побуждений / В. Г. Асеев. – М. : ИП РАН, 1993. – 224с.

2. Березин, Ф. Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека / Ф. Б. Березин. – Л. : Наука, 1988. – 270 с.
3. Вилюнас, В. Психология развития мотивации / В. Вилюнас. – СПб. : Речь, 2006. – 458 с.
4. Занюк, С. Психология мотивации / С. Занюк. – К. : Эльга-Н; Ника-Центр, 2001. – 352 с.
5. Ильин, Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2004. – 509 с.
6. Леонтьев, Д. А. Системно-смысловая природа и функции мотива / Д. А. Леонтьев // Вестник Моск. Ун-та. Сер. 14. Психология. – 1993. – №2. – С. 3-14.
7. Леонтьев, Д. А. Самореализация и сущностные силы человека / Д. А. Леонтьев // Психология с человеческим лицом : гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / под ред. Д. А. Леонтьева, В. Г. Щур. – М. : Смысл, 1997. – С. 156-176.
8. Леонтьев, А. Н. Потребности, мотивы и эмоции / А. Н. Леонтьев // Психология эмоций / под ред. В. К. Вилюнаса, Ю. Б. Гиппенрейтер. – М. : Изд-во Моск. Ун-та, 1984. – С. 162-171.
9. Макклелланд, Д. Мотивация человека / Д. Макклелланд. – СПб. : Питер, 2007. – 672 с.
10. Маркова, А. К. Формирование мотивации учения : кн. для учителя / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – М. : Просвещение 1990. – 192 с.
11. Маслоу, А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – 3-е изд. – СПб. : Питер, 2008. – 352 с.
12. Нюттен, Ж. Мотивация, действие и перспектива будущего / Жозеф Нюттен ; под ред. Д. А. Леонтьева. – М.: Смысл, 2004. – 608 с.
13. Патяева, Е. Ю. Ситуативное развитие и уровни мотивации / Е. Ю. Патяева // Вестник Моск. Ун-та. – Сер. 14, Психология. – 1983. – №4. – С. 23-33.

14. Сердюк Л.З. Психологія мотивації учіння майбутніх фахівців: системно-синергетичний підхід / Л.З. Сердюк. – К.: Університет «Україна», 2012. – 323 с.

15. Хекхаузен, Х. Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен ; пер. с англ. – СПб. : Питер; М. : Смысл, 2003. – 860 с.

16. Atkinson, J.M. An introduction to motivation / J.M. Atkinson. – N.Y. : van Nostrand, 1964. – 344 p.

17. Bandura, A. Self-Efficacy Mechanism in Human Agency / A. Bandura // American psychologist, 1982, – Vol. 37, – No. 2, – P. 122-147.

В. В. Іванченко, старший викладач
кафедри педагогіки та психології
Т.П. Барикіна, старший викладач
кафедри педагогіки та психології
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ

АКТУАЛЬНІСТЬ ЗНАЧУЩОСТІ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ І МОРАЛЬНОСТІ ЯК ОСОБИСТІСНИХ СКЛАДОВИХ В ПИСЬМОВИХ ДЖЕРЕЛАХ ОТЦІВ І ДІЯЧІВ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ЦЕРКВИ

Незаперечним є той факт, що духовність і моральність як особистісні ціннісні складові українського народу традиційно відповідали цінностям Християнської Церкви, що підтверджує його пареміологія.

В сучасних умовах засилля бездуховності і моральної зубожілості, щоб не втратити людяності, на думку сучасного українського психолога Е.О. Помиткіна «нам необхідні стійкі життєві орієнтири на вищі соціальні результати, якими є духовні ідеали, цінності і сенси» [2, с. 4]. Це активізує потребу духовно-морального відродження запровадженого в письмових джерелах Отців і діячів Християнської Церкви, формування духовнодосконалої і високоморальної особистості. Затаких умов активізується увага на значущості